

## Uitkomsten AVS- enquête Mediawijsheid juni-juli 2006

In deze rapportage wordt verslag gedaan van de uitkomsten van de enquête over Mediawijsheid. De indeling van de enquête wordt ook in de rapportage gevolgd. Dat betekent dat per thema (clustering van vragen) de uitkomsten worden vermeld. Waar dit verhelderend is, worden ook de open antwoorden van de slotvraag betrokken. Een overzicht van de open antwoorden op de slotvraag wordt ook in een apart overzicht nog vermeld in paragraaf 11. De ruwe uitkomsten op vraagniveau staan vermeld in een apart document.

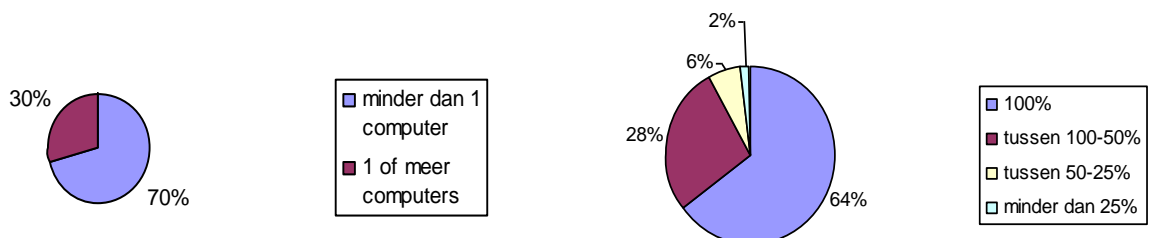
### §1 Enquêteverloop en respons

In de periode medio juni tot begin juli is een vragenlijst onder leden van de Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS) verspreid rondom het thema mediawijsheid. Aanleiding hiervoor is de grote invloed van media op de samenleving, in het bijzonder op de ontwikkeling van kinderen. De samenleving medialiseert in rap tempo en ook het onderwijs wordt op allerlei manieren hiermee geconfronteerd. De vraag is hoe scholen hiermee omgaan, welk belang zij hechten aan aandacht voor nieuwe media op school, over welke faciliteiten en competenties zij beschikken en waar knelpunten geconstateerd worden. De vragenlijst is door 622 scholen (lees: respondenten) ingevuld. Soms zijn door respondenten niet alle vragen beantwoord (laagst scorende vraag m.b.t. respons: v26, n=509). Daarom wordt in de tabellen en figuren de respons vermeld. De meeste van de deelnemende scholen zijn middelgroot (100-400), een basisschool en openbaar of confessioneel. Voor een uitgebreid overzicht van de respons wordt verwezen naar bijlage 1 van deze rapportage.

### §2 Faciliteiten (vraag 4, 5)

De faciliteiten waarover scholen beschikken zijn niet rooskleurig te noemen. Gevraagd is hoe de huidige ratio leerling- computerfaciliteiten is en in welke mate internetaansluiting gerealiseerd is op de computers. De exacte verhouding kan niet worden weergegeven, maar duidelijk is dat op de meeste scholen (70%) meer dan vijf kinderen één computer in het gebruik met elkaar moeten delen. Alhoewel op ruim tweederde van de scholen voor alle computers internetaansluiting is geregeld, blijft toch op ruim een kwart van de scholen geen sprake te zijn van een volledige aansluiting (zie figuur 1 en 2).

*Figuur 1 Per vijf leerlingen beschikt de school gemiddeld over (n=591)*      *Figuur 2 Aantal computers met internetaansluiting (n=591)*



Veel scholen geven aan, wanneer gevraagd wordt naar knelpunten rondom dit thema, behoefte te hebben aan meer geld om faciliteiten (soft- en hardware) aan te schaffen en om het beheer van deze faciliteiten te kunnen realiseren. Een tekort aan faciliteiten belemmert het bijblijven van de ontwikkelingen in de nieuwe media (ontwikkelingen die uitermate snel verlopen) en vergroot de discrepantie tussen schoolcultuur en jeugdcultuur. Wat buiten de schoolmuren gebeurt, gebeurt over het algemeen met meer geavanceerde apparatuur dan binnen de muren. Dit belemmert dus ook de aansluiting van het mediaonderwijs bij de dagelijkse praktijk van de kinderen. Vooral kleine scholen ondervinden hier wellicht meer last van.

Een van de respondenten zegt het volgende in dit verband:

*'Nieuwe mediawijsheid is prima, maar wanneer de schoolinfrastructuur in geavanceerdheid achterloopt op de privé-situatie van veel leerlingen door het ontbreken van voldoende middelen binnen de school wordt het paard achter de wagen gespannen (zeker in de beleving van de kinderen).'*

### **§3 Computergebruik in aantal uren (vraag 6)**

Het antwoord op de vraag naar het aantal uren computergebruik door leerlingen op school kon niet geanalyseerd worden. Voor respondenten was het onduidelijk met welke tijdseenheid het computergebruik (dag, week etc.) beoordeeld moest worden en op welk niveau (per leerling, per groep of schoolniveau). Om deze reden is dit item niet in het verslag opgenomen.

### **§4 Lesmateriaal (vraag 7, 8)**

Een aantal lesprogramma's zijn voorgelegd aan de scholen. Scholen konden aangeven welk programma of welke programma's zij gebruiken.

| <b>Top 3 meest gebruikte lesprogramma's</b> | <b>%</b> |
|---|----------|
| 1. Kennisnet                                | 87%      |
| 2. Teleac/ NOS                              | 59%      |
| 3. Krant in de Klas                         | 43%      |
| <b>Top 3 minst gebruikte lesprogramma's</b> |          |
| 1. Diploma Veilig Internet                  | 6%       |
| 2. Weet wat je ziet                         | 3%       |
| 3. Reclame Rakkers                          | 1%       |

*Tabel 1 Meest en minst gebruikte programma's rondom gebruik van media (n=531 antwoorden)*

Andere programma's of mogelijkheden die ingaan op het gebruik van media en die niet vermeld stonden in de vragenlijst zijn door 12% van de scholen zelf aangevuld.

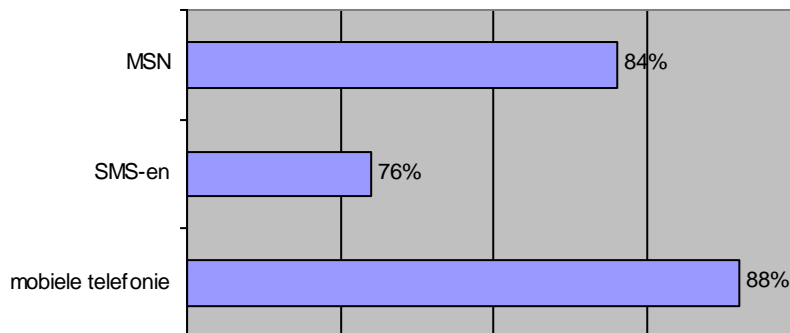
Genoemd zijn onder andere:

- Bespreken met kinderen in de groep;
- Vrij surfen op internet;
- Geen lesmateriaal;
- Bewust geen gebruik van moderne media of computeronderwijs op school (bijvoorbeeld een vrije school);
- Het materiaal is onvoldoende bekend;
- Een door school zelf ontwikkelde lessenserie;

Diversiteit aan softwarepakketten, zoals Basisbits, 'de klas nu' van Heutink, Klikwereld van Kliksafe, netwijs, Ambrasoft et cetera.

Vervolgens is ook gevraagd naar het opstellen en hanteren van huisregels ten aanzien van mobiele telefonie, SMS en MSN. Op ruim driekwart van de scholen zijn regels ingesteld (zie figuur 3). Hoeveel scholen geen enkele huisregel hebben ingesteld is niet bekend.

*Figuur 3 Huisregel: op onze school gelden regels ten aanzien van (n=1622 antwoorden)*



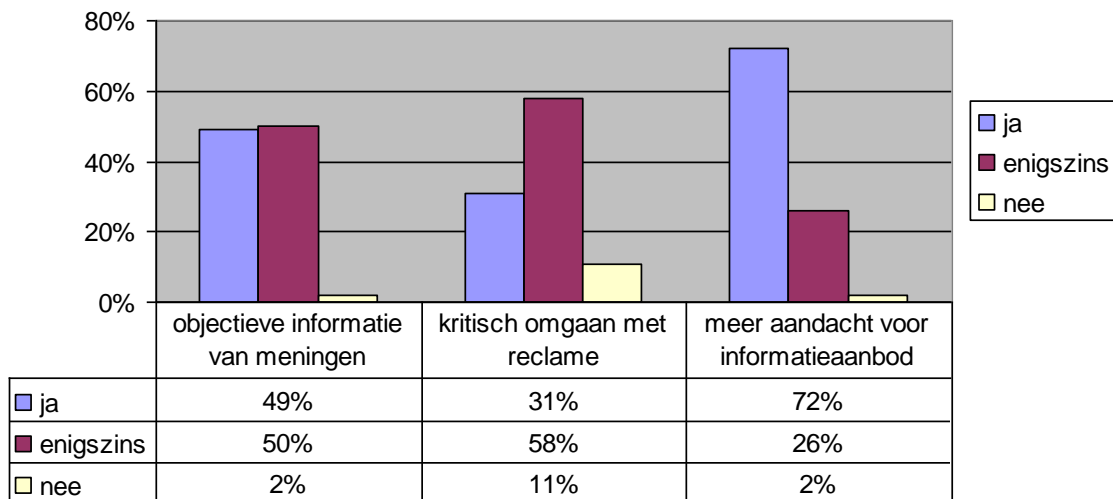
### **§5 Cognitieve vaardigheden (vraag 9 t/m 11)**

Op bijna alle scholen wordt aandacht aan besteed aan het leren onderscheiden van objectieve informatie en meningen. Toch is er wel een verschil in de mate waarin dit gebeurt: 49% van de scholen zegt volmondig 'ja', 50% zegt 'enigszins'. Wat betreft het kritisch leren omgaan met reclame lijkt er beduidend minder sprake te zijn van nadrukkelijke aandacht op scholen: ruim de helft van de scholen zegt daar enigszins aandacht aan te besteden, maar een op de tien scholen doet hier niets mee.

Naast de feitelijke aandacht is ook gepeild of scholen vinden dat er meer aandacht zou moeten zijn voor het toenemende informatieaanbod als gevolg van nieuwe media. Daarop wordt overweldigend bevestigend geantwoord: bijna driekwart van de scholen is het daarmee eens. Slechts 2% vindt dit niet nodig of gewenst (zie figuur 4).

Ook bij de inventarisatie van knelpunten onder de respondenten wordt regelmatig genoemd dat het leerlingen nog geen onderscheid kunnen maken tussen fictie en werkelijkheid, objectiviteit en subjectiviteit. Gelijktijdig is toezicht niet altijd mogelijk of ontbreekt de kennis om controle uit te oefenen en verantwoord gebruik te stimuleren. Juist de snelle toename in het aanbod vergroot de achterstand van volwassenen ten opzichte van kinderen in de mogelijkheden van mediagebruik.

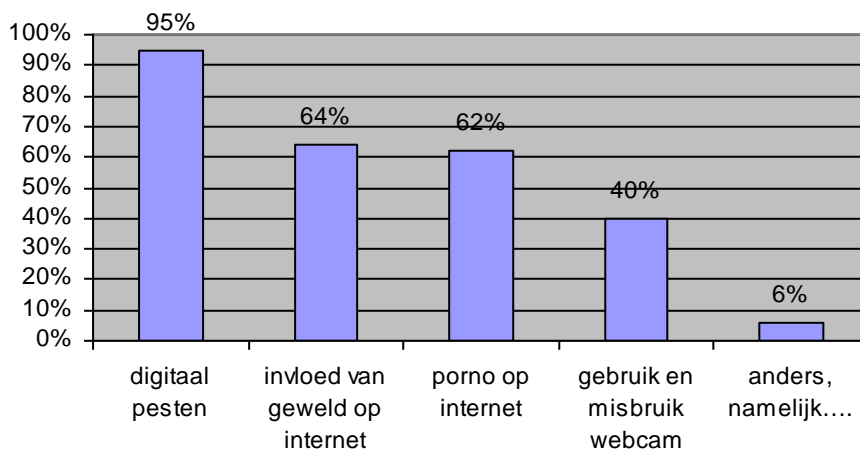
Figuur 4 Cognitieve vaardigheden in gebruik van media (n=539)



### §6 Bescherming tegen schadelijke effecten (vraag 12, 13)

Op de vraag in hoeverre scholen aandacht besteden aan mogelijke schadelijke of ongewenste effecten van nieuwe media, antwoordt 95% aandacht te besteden aan digitaal pesten. Ruim tweederde van de scholen zegt aandacht te schenken aan invloed van geweld op internet en aan porno op internet. Maatregelen die getroffen worden om leerlingen tegen schadelijke effecten te beschermen, zijn: het werken met protocollen, verbod op bepaalde sites, beveiliging, praktische gerichte opdrachten, toezicht op gebruik, tijdslimiet aan computergebruik, onder de aandacht brengen bij ouders en in gesprek gaan met de leerlingen. Daarnaast blijkt dat deze maatregelen voor sommige scholen een incidenteel karakter hebben, op andere scholen is sprake van structureel beleid (zie figuur 5).

Figuur 5 Aandacht voor bescherming tegen schadelijke effecten (n=520)



Andere aandachtsgebieden zijn:

- Geen aandacht;
- Geen structurele aandacht, aandacht indien actualiteit speelt;
- Aantal computeruren in relatie tot buitenspeeluren;
- Afstaan privé-gegevens;
- Algemeen internetgebruik;

Reclame, subjectiviteit van sites;  
Verslaving.

De meeste respondenten vinden dat scholen meer aandacht zouden moeten besteden aan schadelijke effecten van nieuwe media (70%).

### **§7 Nieuwe media in haar sociale context (vraag 14 t/m 17)**

Relatief weinig scholen (35%) geven overtuigend aan dat er ruimte wordt gemaakt voor het uitwisselen van (persoonlijke) ervaringen van mediabeleving. De helft van de respondenten zegt dit enigszins te doen.

Wel vindt bijna de helft van de scholen dat leerkrachten meer aandacht zouden moeten besteden aan privé-gebruik van media door leerlingen. Een vergelijkbare groepsgrootte vindt dat dit enigszins zou moeten gebeuren (zie tabel 2). Knelpunt is vooral dat scholen niet direct toezicht kunnen uitoefenen op het privégebruik. Voorlichting aan ouders en communicatie met wordt daarom belangrijk gevonden. Een goede afstemming met ouders ten aanzien van regels en uitwisseling van informatie over het mediagebruik van de kinderen wordt wenselijk geacht (zie §11).

Ruim de helft (54%) van de scholen vindt dat de kennis en het gebruik van nieuwe media bij docenten achterloopt in vergelijking tot hun leerlingen. Ruim eenderde vindt dit enigszins het geval. De meeste scholen (eveneens 54%) ervaren deze constatering ook als een probleem, twee op de vijf scholen enigszins als een probleem.

Dit blijkt ook sterk uit de slotvraag naar de meest belangrijke knelpunten (zie §11): door scholen is massaal de kloof tussen kennis en ervaring van de leerkrachten en de leerlingen het grootste knelpunt is bij het verantwoord gebruik leren maken van media door leerlingen.

Een van de respondenten zegt daarover: 'leerkrachten moeten wennen aan het idee dat zij niet alleen voor kennisoverdracht zorgen (leerlingen kunnen zelf uitstekend kennis verzamelen), maar juist veel meer een pedagogische taak hebben (begeleiden en bijsturen in een digitale wereld), maar hebben zij wel voldoende zicht op de invloed van nieuwe media?' Anderen vragen zich af of leerkrachten de invloed van media niet onderschatten. De onbekendheid, vooral onder oudere leerkrachten, is groot en wordt door de snelle media-ontwikkelingen alleen maar groter. Het is de vraag of scholing voldoende effect kan sorteren gezien de snelheid van die ontwikkelingen. Wel wordt breed gepleit voor investeringen op Pabo's rondom dit thema. Het is van groot belang dat leerkrachten zich bewust zijn van de mogelijkheden en gevaren van nieuwe media en van hun eigen verantwoordelijkheid daarin.

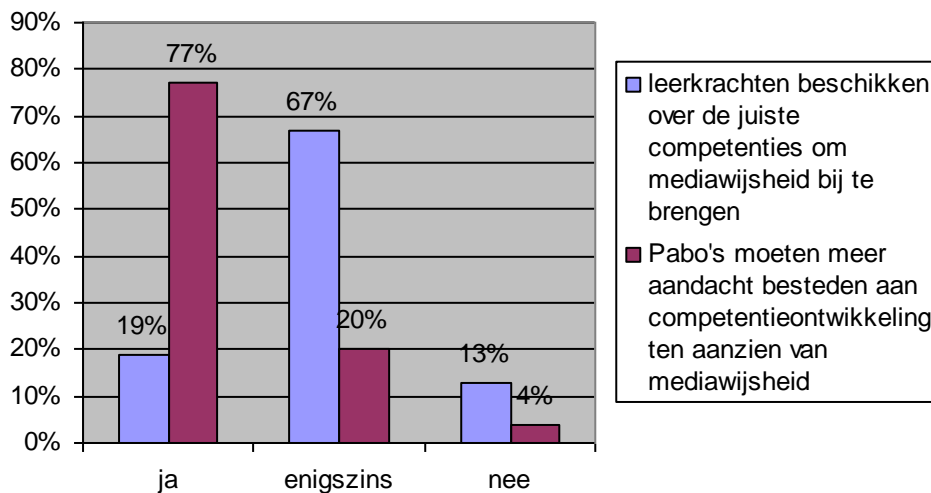
|   | <b>ja</b> | <b>enigszins</b> | <b>nee</b> |
|---|-----------|------------------|------------|
| Er is ruimte voor uitwisselen van persoonlijke mediabeleving (n=524)                          | 35%       | 52%              | 13%        |
| Er moet meer aandacht zijn voor het privé-gebruik van leerlingen (n=522)                      | 45%       | 45%              | 11%        |
| Kennis en gebruik van media bij docenten loopt achter in vergelijking tot leerlingen (n= 523) | 54%       | 37%              | 8%         |
| Als dit achterloopt, is dat dan een probleem (n=522)  | 54%       | 41%              | 6%         |

Tabel 2 *Nieuwe media in haar sociale context*

### **§8 Leerkrachten (vraag 18 t/m 20)**

De competenties om mediawijsheid bij leerlingen te ontwikkelen is volgens een klein aantal scholen (19%) aanwezig. Een meerderheid van de scholen vindt dat competenties op dit gebied enigszins aanwezig zijn. Dat dit niet voldoende is, blijkt uit het sterk bevestigend antwoord op de vraag of Pabo's hier in hun curriculum aandacht aan moeten schenken: ruim driekwart van de scholen is het met deze stelling eens (zie ook §7). In onderstaande figuur zijn de resultaten weergegeven.

Figuur 6 Competenties ten aanzien van onderwijs in mediawijsheid (n= 514)

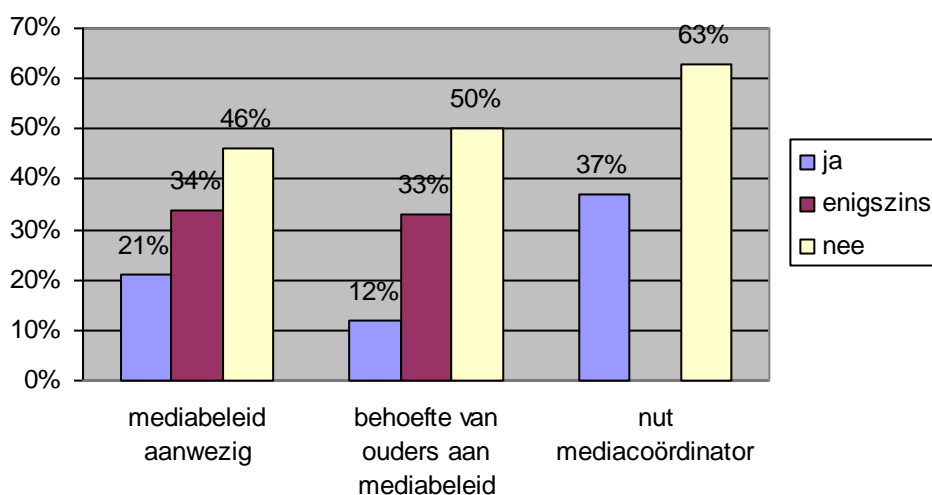


### §9 Mediabeleid op school (vraag 21 t/m 23 )

Er is (nog) nauwelijks sprake van mediabeleid op scholen (46% heeft geen mediabeleid). Eenderde geeft aan dat hier enigszins sprake van is. Vanuit de ouders zijn er *geen* sterke signalen te bemerken dat hier behoefte aan zou zijn, menen de scholen (50% van de scholen zegt dat er geen behoefte getoond is; 12% van de scholen zegt dat dit wel het geval is).

Op de vraag of de begeleidingstaak van scholen op dit terrein belegd moet worden bij een mediacoach/ mediacoördinator (bv. een docent die hiervoor ambulante uren krijgt), antwoordt 66% van de scholen dat dit *niet* zinvol is. Eenderde van de scholen vindt dit *wel* zinvol (zie figuur 7).

Figuur 7 Mediabeleid op school (n= 514)



Ook uit open antwoorden op de slotvraag blijkt dat veel scholen zich sterk belast voelen door de maatschappij en de overheid om hierin verantwoordelijkheid te nemen. Opmerkingen als 'dit wordt weer op het bordje van de leerkracht geschoven', 'het schoolprogramma is vol', 'in plaats van het gezin wordt de school de hoeksteen van de samenleving' en 'er moet al zoveel'. Daarbij wordt door een aantal scholen nadrukkelijk de primaire verantwoordelijkheid bij de ouders gezien en belegd, door andere scholen wordt een gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en school van belang geacht. Wat er buiten de muren van de school gebeurt, is lang niet altijd te zien of te controleren. Dat maakt het onderwijs in mediawijsheid erg ongrijpbaar, zeker als ook het personeel onvoldoende kennis en vaardigheden heeft en dus achterloopt op waar leerlingen dagelijks mee bezig zijn. Scholen kunnen het niet alleen!

### **§10 Mediawijsheid en de taken van het onderwijs (vraag 24 t/m 26)**

Op de stelling dat de nieuwe kerndoelen voldoende mogelijkheden bieden om leerlingen mediawijs te maken wordt verdeeld gereageerd: eenderde is het hiermee eens, eenderde oneens en een kwart heeft geen standpunt hierover ingenomen.

Bijna de helft van de scholen ziet een taak voor nieuwe media weggelegd in het bevorderen van burgerschap. Twee op de vijf scholen is het hier enigszins mee eens. Ruim 80% van de scholen vindt dat ze onvoldoende of in beperkte mate worden aangezet mediawijsheid te gebruiken voor het bereiken van goed burgerschap en integratie. Een op de tien scholen vindt dat dit voldoende gebeurt (zie tabel 3).

|   | ja  | enigszins | nee | weet niet |
|---|-----|-----------|-----|-----------|
| Bieden de nieuwe kerndoelen voldoende mogelijkheden om leerlingen mediawijs te maken? (n=511)                   | 31% | 35%       | 10% | 25%       |
| Ziet u een rol voor nieuwe media weggelegd in het bevorderen van burgerschap? (n=509)                           | 48% | 42%       | 12% | n.v.t.    |
| Worden scholen voldoende aangezet om mediawijsheid te gebruiken voor het bereiken van goed burgerschap? (n=509) | 11% | 46%       | 44% | n.v.t.    |

Tabel 3 Mediawijsheid en de taken van het onderwijs

### **§11 Belangrijkste knelpunten van mediawijsheid bij leerlingen (slotvraag)**

Een groot aantal uitkomsten van de open antwoorden zijn reeds beschreven in de voorgaande paragrafen. In deze paragraaf beperken we ons tot een beknopt overzicht van belangrijkste knelpunten en genoemde aandachtspunten en oplossingen.

*Knelpunten (van meest naar minst genoemd):*

Kloof tussen competenties van leerkrachten en kennis en kunde van leerlingen (ca. 100 x genoemd)

Gebrek aan tijd op scholen, belasting van personeel (ca. 90x genoemd).

Veel scholen uiten kritiek, omdat ze menen onterecht steeds weer nieuwe verantwoordelijkheden en taken naar zich toe geschoven krijgen. Ook zijn er scholen hierin wel een taak zien, maar niet weten waar ze de tijd vandaan moeten halen. Een derde groep ziet vooral een gezamenlijke verantwoordelijkheid, maar een zware taak hierin, vanwege de diversiteit in meningen en huisregels van ouders, het onvoldoende zicht hebben op wat buiten het schoolgebouw gebeurt, de kloof tussen educatieve context van media op school en de vrijetijdscontext buiten school. Gekoppeld aan deze gezamenlijke verantwoordelijkheid noemen veel scholen dat er gebrek aan toezicht is door zowel ouders als school.

Aanpak van ouders schiet tekort (ca. 60x genoemd).

Lang niet alle ouders houden toezicht op wat de kinderen met de computer doen of weten niet hoe ze toezicht kunnen uitoefenen (bijvoorbeeld MSN gesprekken opnemen). Veel ouders onderschatten de gevaren, omdat ze geen zicht hebben op wat hun kind doet. Ook is er een groot verschil in ouders in de mate van begeleiding en stimulering van gevarieerde invulling van de vrije tijd (teveel computeruren, te eenzijdig gebruik van de computer). Daarnaast zijn niet alle ouders in staat hard- en software aan te schaffen, waardoor kennis achterloopt op die van de kinderen; daardoor zoeken kinderen buitenshuis de media op Financiële tekorten (ca. 50x genoemd)

Daardoor kan onvoldoende goede soft- en hardware en overige media worden aangeschaft, een personeelslid vrijgesteld kan worden voor coördinerende en begeleidende IT-werkzaamheden en voor scholing. (ca. 45x genoemd).

Onvoldoende kritische houding bij de selectie van kennis en het stellen van grenzen (ca. 20x genoemd).

Leerlingen zijn onvoldoende in staat onderscheid te maken in goede en slechte informatie, fictie en werkelijkheid, objectiviteit en subjectiviteit, beïnvloeding en belangen in het grote aanbod. Veel kan anoniem gebeuren. Daardoor is het risico op misbruik erg hoog.

De snelle ontwikkeling van media in omvang en gebruiksfuncties (ca. 20x genoemd).

Gevolg daarvan kan zijn dat aanwezige gevaren niet onmiddellijk onderkend worden.

Eenzijdig en niet-transparant gebruik van kinderen in de thuissituatie (ca. 7x genoemd)

Verschil in niveau bij leerlingen (ca. 6x genoemd).

Leerlingen met leer- en gedragsproblemen zijn extra gevoelig voor nieuwe media, pakken mediagebruik moeilijker op, internet bevat minder goede sites voor SO-/SBaO-leerlingen.

Onvoldoende besef van kinderen van gevaren (ca. 4x genoemd)

Moeilijk om te integreren in of aan te sluiten bij het bestaande aanbod (ca. 4x genoemd).

De beheerders en aanbieders van de media, want eigen belang is groter dan dat van het kind (ca. 3 x genoemd).

Angst en weerstand van volwassenen voor digitale wereld (ca. 2x genoemd).

Wat school niet goed vindt, vinden leerlingen juist aantrekkelijk (ca. 2x genoemd)

Balans autonomie van leerlingen en controle/ toezicht moeilijk te realiseren (1x genoemd).

Sociale druk van computer op kinderen (erbij willen horen), waardoor verkeerd gebruik ontstaat (1x genoemd).

Niet goed doordacht helder beleid naar de scholen (1x genoemd).

*Genoemde oplossingen en voorwaarden:*

De zorg rondom nieuwe media vereist breed draagvlak onder scholen en ouders; gezamenlijke verantwoordelijkheid en aanpak. Samenwerking tussen ouders en school en kind.

Voorlichting aan ouders: zij kunnen de meeste invloed uitoefenen op mediagebruik van kinderen

Scholing voor ontwikkelen van specifieke competenties van leerkrachten

Vergroten van bewustzijn van eigen rol en van het feit dat kinderen anders leren (multitasking) en dat scholen daarop moeten aansluiten

Alert blijven op signalen bij kinderen.

Belangrijkste is om leerlingen een houding aan te leren (je kunt je niet op alle aspecten afzonderlijk richten). Omgang met de ander, algemene vaardigheden zijn ook toepasbaar op nieuwe media

Voldoende middelen en tijd (computers)

Technisch beveiligd netwerk

Uniformiteit in aanpak, duidelijke afspraken; eerst duidelijk maken wat van personeel verwacht wordt en dan lijnen uitzetten, waarbij ook ouders worden betrokken.

Structureel een plaats geven in het onderwijsaanbod

Nieuwe media komt vaak negatief in het nieuws: ook een aandacht voor hoe het dan wel moet! Bijvoorbeeld door eigentijdse leerarrangementen

Aantrekken mediacoördinator, ondersteunend personeel met specialisatie IT (om kennisachterstand bij leerkrachten op te vangen en kinderen toch adequaat te kunnen begeleiden)

Gebruik in de volle breedte meer stimuleren

Aandacht voor communicatie met ouders, bv. door ouderavond te organiseren met deskundige om ouders meer inzicht te geven

Goede voorlichting

Kennis- en vaardigheidsvergroting van ICT is op zijn plaats.

Bewustwording bij directies om sturing van wat de overheid aankaart op te pakken

In de basisschoolleeftijd horen kinderen niet met computer op school te werken, maar contact van mens tot mens te hebben.

## **§12 Conclusies**

De faciliteiten lijken over het algemeen niet in ruime mate aanwezig te zijn (wat betreft gebruiksmogelijkheden en omvang), mede gezien de roep om meer/ betere faciliteiten. Daarmee worden vooral soft- en hardware bedoeld. Wel is op de meeste scholen op alle computers internetaansluiting aanwezig. De behoefte aan een mediacoördinator lijkt niet op grote schaal te leven.

Op de meeste scholen wordt aandacht besteed aan cognitieve vaardigheden in het gebruik van media en gelden regels ten aanzien van mobiel bellen, SMS- en en MSN-en. Sommige scholen besteden bewust geen nadrukkelijke aandacht aan nieuwe media, omdat dit niet binnen de identiteit van de school past. Ook zijn er scholen die vinden dat het niet tot hun primaire taak behoort hier structureel aandacht aan te schenken. Dit moet minimaal als gezamenlijke verantwoordelijkheid met de ouders opgepakt worden (ook ouders moeten het gebruik niet onderschatten en alert zijn op de invloed van media op de kinderen). Alleen al, omdat toezicht en begeleiding vanuit de school te beperkt is en de invloed van vrienden en thuis veel groter is.

Een knelpunt daarbij is de kloof tussen de competenties van leerkrachten en de kennis en kunde van leerlingen. Leerkrachten lopen fors achter op leerlingen en deze achterstand vergroot snel, door de snelle ontwikkelingen binnen het mediadomein. Aandacht op Pabo's wordt van groot belang geacht in het voortraject, naast communicatie en afstemming met ouders en meer structureel beleid en aandacht voor media op de scholen zelf (integreren in het bestaande onderwijsprogramma).

Juli 2006  
Nicole van Dartel  
Algemene Vereniging Schoolleiders

## Bijlage 1 Respons

| <b>Schoolgrootte (n=615)</b> | <b>Procentuele respons</b> |
|------------------------------|----------------------------|
| <100 leerlingen              | 10%                        |
| 100-200 leerlingen           | 30%                        |
| 200-400 leerlingen           | 42%                        |
| >400 leerlingen              | 17%                        |

| <b>Denominatie (n=613)</b> | <b>Procentuele respons</b> |
|----------------------------|----------------------------|
| openbaar                   | 39%                        |
| Bijzonder neutraal         | 13%                        |
| Confessioneel              | 47%                        |
| Islamitisch                | 1%                         |

| <b>Onderwijssoort (n=614)</b>       | <b>Procentuele respons</b> |
|-------------------------------------|----------------------------|
| Basisschool                         | 91%                        |
| School voor speciaal basisonderwijs | 6%                         |
| School voor speciaal onderwijs      | 3%                         |